

Posljedice Austro-pruskog rata 1866. u srednjoj Europi

Topčagić, Mirza

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:184951>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Mirza Topčagić

Posljedice Austro-pruskog rata 1866. u Srednjoj Europi

Završni rad

Pula, rujan, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Mirza Topčagić

Posljedice Austro-pruskog rata 1866. u Srednjoj Europi

Završni rad

JMBAG: 0303076223, redoviti student

Studijski smjer: Povijest (jednopedmetni)

Predmet: Povijest srednje i jugoistočne Europe u XIX. stoljeću

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Mihovil Dabo

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Mirza Topčagić _____, kandidat za prvostupnika jednopredmetnog smjera povijesti _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujemda niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Mirza Topčagić

U Puli, 9. 9. 2022.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Mirza Topčagić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja
Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom

Posljedice Austro-pruskog rata 1866. u Srednjoj Europi

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 9.9.2022.

Potpis

Mirza Topčagić

Sadržaj

Uvod	1.
Posljedice Austro-pruskog rata 1866. u Srednjoj Europi	2.
1. Rat između Austrije, Pruske i Italije	2.
1.1. Uzroci sukoba	2.
1.2. Rat 1866.	5.
2. Teritorijalno-političke posljedice rata 1866.	7.
3. Vojne posljedice rata 1866.	13.
Zaključak	17.
Izvori i literatura	19.
Sažetak	22.
Summary	23.

Uvod

Kada je Kraljevina Pruska u savezništvu s Kraljevinom Italijom objavila rat Austrijskom Carstvu sredinom lipnja 1866. godine, cijela je Europa bila uvjerenjena da će rat tih europskih sila trajati godinama te da će završiti austrijskom pobjedom. Nakon par neuspjeha prusko-talijanskog saveza u prvim danima rata, takav se ishod i mogao očekivati. Malo je tko znao da će rat trajati svega sedam tjedana i završiti potpunim porazom Austrijskog Carstva, tada smatranog velesilom središnje Europe. Svrha ovog rada je odgovoriti na pitanje koje su bile posljedice ovog sukoba, točnije koliko je ovaj sukob u srcu Europe utjecao na promjenu njezine političke karte te na razvoj vojnog umijeća. Rad će biti podijeljen na dva glavna poglavlja: u prvom poglavlju biti će opisani uzroci i povod sukoba nakon čega će slijediti kraći pregled samog sukoba. Potom će biti predstavljene posljedice na političko-teritorijalnom planu za svaku od triju sudionica sukoba, a na kraju će biti predstavljene promjene ili pokušaji promjene vojnog umijeća unutar svake od sudionica. Unutarnja kompozicija će u mnogočemu biti pod utjecajem dostupne literature. Stoga je potrebno odmah pripomenuti da će određeni dijelovi biti obrađeni s više detalja od drugih, a također će biti obrađeni na taj način da će dominirati ili biti predstavljen samo jedan aspekt posljedica. Tako će rad detaljnije obraditi posljedice na vanjskopolitičkom planu Kraljevine Pruske, a detaljnije na unutarnjopolitičkom planu Austrijskog Carstva. Kraljevini Italiji bit će posvećeno manje prostora zbog činjenice da zemljopisno nije dijelom Srednje niti središnje Europe.

1. Rat između Austrije, Pruske i Italije

1.1. Uzroci sukoba

Rat koji je buknuo početkom ljeta 1866. godine imao je posljedice koje će utjecati na daljnji tijek povijesti u Europi i u ostatku svijeta, no u povijesnoj znanosti pravilnije je pisati o uzrocima i samom događaju prije nego što se krene na posljedice. Uzroci Austro-pruskog rata prvenstveno se vrte oko očuvanja poretka uspostavljenog Bečkim kongresom iz 1815. godine sa strane Austrijskoga Carstva te pokušavanja Kraljevine Pruske da okonča njemačko pitanje, kao i Kraljevine Italije da okonča talijansko pitanje u svoju korist.

Njemačko pitanje odnosilo se na koji će način labavi Njemački savez biti ujedinjen i pod čijom vlašću. Dva rješenja su bila debatirana, malonjemačko koje je vidjelo novu državu bez Austrije i pod vlašću pruske dinastije Hohenzollerna te velikonjemačko koje je predlagalo ujedinjenje svih Nijemaca pod vlašću austrijske dinastije Habsburgovaca.¹ Velike sile su strahovale od provođenja oba rješenja te su kroz Austriju držale ravnotežu sila u Srednjoj Europi.² Zbog činjenice da Austrija neće moći ući u zajedničku državu zbog tereta svog višenarodnog Carstva i rastuće moći Pruske, malonjemačko je rješenje bilo u prednosti, a otpočevši od 1862. s dolaskom Otta von Bismarcka na mjesto pruskog ministra-predsjednika postalo je i temelj vanjske politike Kraljevine Pruske. Bismarcku je, kao okorjelom konzervativcu, također bilo stalo do očuvanja reda u Europi, ali on je jedino rješenje vidio u preuzimanju hegemonije nad Njemačkom iz ruku Habsburgovaca.³ Kroz političke manevre osigurao je pruskoj vojsci potrebna sredstva za povećanje i preustroj, osigurao svoju vlast te vješto baratao vanjskom politikom.⁴ Njegov je prvi trijumf, koji je ujedno bio i prvi korak u ujedinjenju Njemačke, bila pobjeda u Drugom ratu za Schleswig 1864. koji je vođen u savezništvu

¹ Dukovski, Darko, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća I.*, Zagreb: Alinea, 2005., str. 154.-155.; Kitchen, Martin, *A History of Modern Germany 1800-2000*, Oxford: Blackwell Publishing, 2006., str. 79., 87.-88.; Schulze, Hagen, *Kratka njemačka povijest*, Zagreb: Srednja Europa, 2012., str. 69.

² Wawro, Geoffrey, *The Austro-Prussian War: Austria's War with Prussia and Italy in 1866*, New York: Cambridge University Press, 1996., str. 36.-37.

³ Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 159.-160.; Goddard, Stacie E., „When Right Makes Might: How Prussia Overturned the European Balance of Power“, *International Security*, sv. 33, br. 3, (2008./2009.), str. 116.-117.; Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 102.-107.; Newland, Samuel J., „Leaders in German Unification: Founders of Traditions“, *Strategic Studies Institute, US Army War College* (2005.), str. 15.-17.; Schulze, *Kratka njemačka povijest*, str. 76.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 39.-40.; Wawro, Geoffrey, *Warfare and Society in Europe, 1792-1914*, London: Routledge, 2000., str. 84.-85.

⁴ Newland, „Leaders in the German Unification“, str. 17.-19.

s Austrijom, a koji je također služio kao poligon za reformiranu prusku vojsku i kao klica budućeg sukoba s Habsburškim Carstvom.⁵ Bečkim mirom iste godine područja Schleswig-Holsteina izuzeta iz kontrole Danske predana su pobjednicama na zajedničku upravu, a godinu kasnije potpisan je ugovor u Gasteinu koji je utvrdio upravnu podjelu preuzetih vojvodstava. Ugovor je također utvrdio da će bilo koja promjena u njima trebati dobiti potvrdu obje sile.⁶ Bismarck se počeo pripremati za svoj sljedeći korak tako što je počeo diplomatski izolirati Austriju od pomoći velikih sila, iako je Austrija i sama bila zaslužna za takvo stanje svojim nepriznavanjem stanja u Italiji poslije događaja 1859. i 1861. godine.⁷ Početkom 1866. godine Bismarck je konačno dobio izgovor za početak rata s Austrijom, nakon što je potonja prekršila ugovor iz Gasteina upravnom reformom u vojvodstvu Holstein bez dopuštenja Pruske.⁸

Na jugu talijansko pitanje je već bilo gotovo pa i riješeno nakon francusko-talijanske pobjede nad Austrijom 1859. godine i primirja u Villafranci. Nakon te pobjede slijedila je Garibaldijeva ekspedicija na Siciliju i pijemontska intervencija sljedeće godine koje su postigle ujedinjenje svih teritorija na Apeninskom poluotoku osim Lacija gdje se nalazio ostatak Papinske Države i Venecije koja je ostala pod austrijskom kontrolom.⁹ Sljedeće godine proglašena je Kraljevina Italija, ali talijansko pitanje nije bilo riješeno. Četiri vlade su pale zbog nemogućnosti pronalaska rješenja: pitanje Rima nije moglo biti riješeno zbog Francuske, a pitanje Venecije zbog Austrije.¹⁰ Austrija nije htjela predati svoj posljednji posjed u Italiji, smatrajući da će se Italija raspasti te austrijska moć vratiti na poluotok, a osim toga Venecija je bila kao najveća luka na Jadranu vrlo važna za Habsburšku Monarhiju. Još jedan razlog bio je strah cara Franje Josipa da

⁵ Bridge, F. R., Bullen, Roger, *The Great Powers and the European States System 1814-1914, Second Edition*, Harlow: Pearson Education Limited, 2005., str. 151.-154.; Lesaffer, Randall, „The War of 1866 and the Undoing of Vienna“, *Oxford public International Law* (2016.), https://opil.ouplaw.com/page/War_1866_Undoing_Vienna/the-war-of-1866-and-the-undoing-of-vienna (pristupljeno 26. kolovoza 2022.); također pogledati Goddard, Stacie E., „When Right Makes Might: How Prussia Overturned the European Balance of Power“, str. 110.-142. za uvid u pruske političke intrige prilikom izbijanja rata 1864.

⁶ Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 109.-110.; Lesaffer, „The War of 1866“; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 42.

⁷ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, 146.,149.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 42.

⁸ Lesaffer, „The War of 1866“; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 44.

⁹ Coppa, Frank J., *The Origins of the Italian Wars of Independence*, New York: Routledge, 2013., str. 92.-109.; *Povijest, 14. knjiga, Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848.-1871.)*, gl. urednik Enrico Cravetto, gl. urednik hrvatskoga izdanja Ivo Goldstein, Zagreb: EuropaPress holding, 2007.-2008., str. 133.-174.

¹⁰ Coppa, *The Origins of the Italian Wars of Unification*, str. 112.-122.; *Povijest, 14. knjiga*, str. 180.-186.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 49.

će predaja bilo kojeg teritorija povući za sobom slična potraživanja drugih naroda.¹¹ Niti razne teritorijalne i novčane ponude stranih sila za predaju Venecije Italiji nisu imale ikakav učinak na austrijski stav,¹² što je dovelo do zaključka u talijanskim krugovima da je novi rat za ujedinjenje jedini način. Bismarck je to uvidio te je predložio savez protiv Austrije. Italija je pristala 8. travnja 1866., ali s uvjetom da Pruska objavi rat unutar tri mjeseca.¹³

Dok je Bismarck spletkario oko njezinog izbacivanja iz procesa ujedinjenja Njemačke, a Talijani iz Venecije, Austrija se nalazila u problemima sa svih strana. Očajnički želeći održati poredak iz 1815., Austrija se našla izolirana od svih svojih bivših saveznika.¹⁴ Poraz 1859. doveo je do unutarnjih previranja i nestabilnosti, te uspostavljanja novih nepopularnih ustava koji su samo dodatno oslabili unutarnje stanje države.¹⁵ Kako su se stvari zahuktavale s Pruskom, austrijski je vrh bio netočno uvjeren u sposobnost svojih snaga i smatrali su da ratom mogu istovremeno riješiti unutarnje probleme te njemačko i talijansko pitanje u svoju korist.¹⁶

¹¹ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 141., 149.-150.; Elrod, Richard B., „Austria and the Venetian Question, 1860-1866“, *Central European History*, sv. 4, br. 2 (1971.), str. 150.-153.

¹² Coppa, *The Origins of the Italian Wars of Unification*, str. 122.-124.; Elrod, „Austria and the Venetian Question“, str. 154.-156.

¹³ Coppa, *The Origins of the Italian Wars of Unification*, str. 123.-124.; Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 155.; Lesaffer, „The War of 1866“, *Povijest, knjiga 14.*, str. 187.-188

¹⁴ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 146.,149.

¹⁵ Isto, str. 134.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 120.-121.; Judson, Pieter M., *Povijest Habsburškog Carstva*, Zagreb: Sandorf, 2018., str. 286.-292.; Taylor, A. J. P., *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, Chicago: Chicago University Press, 1976., str. 96.-109.

¹⁶ Rothenberg, Gunther E., *The Army of Francis Joseph*, West Lafayette: Purdue University Press, 1998., str. 66.-67.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 43.-44.; Wawro, Geoffrey, „The Habsburg *Flucht nach vorne* in 1866: Domestic Political Origins of the Austro-Prussian War“, *The International History Review*, sv. 17, br. 2 (1995.), str. 222., 226., 230., 243.-244.

1.2. Rat 1866.¹⁷

Situacija u proljeće 1866. se sve više zaoštavala kako su austrijski i pruski vrh željeli da situacija prijeđe u otvoreni sukob. Austrija je prva pokrenula mobilizaciju te uputila vojsku u Češku.¹⁸ Pruski kralj Vilim nije htio da dođe do rata te je oklijevao s naređenjem mobilizacije, ali kako su se austrijske snage počele okupljati u Češkoj, popustio je te dopustio Bismarcku i vrhovnom zapovjedniku pruske vojske Helmuthu von Moltkeu da pokrenu mobilizaciju.¹⁹ Kada se posljednji put pitanje spornih vojvodstava pokušalo riješiti diplomatskim putem na sjednici izaslanika Njemačkog saveza, Bismarck je izjavio da je ugovor iz prethodne godine prekršen. Nakon što su južne države saveza stale uz Austriju, Bismarck je proglasio ukinuće Njemačkoga saveza te su prve pruske postrojbe počele vojne operacije 16. lipnja na teritoriju Kraljevstva Hannover, Kraljevine Saske i Izborne Kneževine Hesse-Kassel.²⁰ Dok je pruska Zapadna armija marširala središnjom i zapadnom Njemačkom, Talijani su sami krenuli u rat 19. ili 20. te su prešli graničnu rijeku Mincio 23. lipnja.²¹

Prvi dani su bili nepotpunog uspjeha za Pruse koji, iako jesu napredovali kroz države koje su stajale uz Austriju, nisu uspjeli uništiti njihove vojske. Kod Custoze 24. lipnja, talijanska je vojska pod vodstvom generala Alfonsa la Marmore nepromišljeno i slijepo upala u bitku s Austrijancima i bila potučena. Austrijanci pod zapovjedništvom nadvojvode Albrechta su ovu pobjedu skupo platili žrtvama te nisu krenuli u potjeru. Na sjeveru Prusi su doživjeli poraz od Hannovera dva dana kasnije, ali ovaj poraz su nadoknadili prodorom do Nordhausena gdje su natjerali kralja Hannovera i njegovu vojsku da se predaju 29. lipnja. Prusi su u isto vrijeme imali uspjeha po Češkoj: prešli su Krkonoše 23. lipnja te u sljedećih deset dana odnijeli pobjede kod Podola, Vysokova, Mnichovo Hradišta, te su nakon prvobitnog poraza kod Trutnova napredovali i pobijedili kod Stříteža, Rubínovica i Skalica. Austrijska se vojska našla u

¹⁷ Drugi dio ovog potpoglavlja je samo kraći pregled rata temeljen na monografiji *The Austro-Prussian War: Austria's War with Prussia and Italy in 1866*, stoga će radi preglednosti izostati citati.

¹⁸ Schulze, *Kratka njemačka povijest*, str. 78.

¹⁹ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 44.

²⁰ Isto, str. 42.-44.; Coppa, *The Origins of the Italian Wars of Unification*, str. 126.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str.161.; Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 110.; Schmitt, Hans A., „Prussia's Last Fling: The Annexation of Hanover, Hesse, Frankfurt, and Nassau, June 15 – October 8, 1866“, *Central European History*, sv. 8, br. 4., (1975.), 320.-321.

²¹ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str 94.; Coppa, *The Origins of the Italian Wars of Unification*, str. 126.-127.

neznodnoj situaciji nakon poraza kod Skalica i Jičina jer su joj se približavale tri pruske vojske sa

zapada i sjevera. Glavni zapovjednik austrijske Sjeverne vojske Ludwig von Benedek se odlučio boriti kod tvrđave Hradec Králové (njem. Königgrätz). Njegova apatija i svi nedostatci Austrijske vojske su ga koštali bitke, a Austrije rata u bitci koja se vodila 3. srpnja. Iako Prusi nisu uspjeli potpuno uništiti austrijsku Sjevernu vojsku, njihovim protivnicima je bilo dosta ratovanja te je 22. srpnja ugovoreno primirje koje je potvrđeno mirovnim ugovorima u Mikulovu (njem. Nikolsburg) 26. srpnja i u Pragu 23. kolovoza. Dok su Prusi slavili pobjede, Talijani su pokušali izvršiti pritisak na obalne dijelove Monarhije iskrcavanjem u Dalmaciji. Ovi planovi su bili prisilno obustavljeni porazom talijanske flote kod Visa 20. srpnja. Italija je ubrzo nakon potpisivanja primirja između Beča i Berlina i sama potpisala primirje 12. kolovoza koje je potvrđeno Bečkim mirom potpisanim 12. listopada.

2. Teritorijalno-političke posljedice rata 1866.

Kada je potpisan mir u Pragu i mir u Beču, došlo je do velikih promjena na karti Srednje Europe i u provođenju vanjske politike triju zaraćenih strana. Pruska je izašla kao pobjednik, no njemačko pitanje nije riješeno te će trebati rat s još jednom velesilom da bi bilo okončano. Austrija kao poražena strana će biti primorana na unutarnji preustroj te na pomak svojih ambicija na Balkan. Italija je dobila Veneciju, no kao ni njemačko, niti talijansko pitanje nije bilo riješeno jer je Papinska Država u Laciju još postojala.

Prusko je Kraljevstvo izašlo iz rata kao najveći pobjednik. Realne akvizicije su bile goleme: Kraljevstvo Hannover pripojeno je Pruskoj 6. listopada, dva dana kasnije istu sudbinu doživjeli su Vojvodstvo Nassau, Izborna Kneževina Hesse-Kassel i Slobodni Grad Frankfurt.²² Vojvodstva Schleswig-Holstein, koje je Austrija u potpunosti predala Pruskoj člankom III ugovora u Mikulovu te potvrdila u članku V ugovora u Pragu,²³ su pripojena 12. siječnja sljedeće godine.²⁴ Člankom II (M) i IV (P) Austrija je dala dopuštenje izvođenju pruskih planova u Njemačkoj bez vlastitog sudjelovanja te je potvrdila raspuštanje Njemačkoga saveza.²⁵ Dopuštanjem preustroja podrazumijevale su se spomenute aneksije izuzev Saske, čije je daljnje postojanje garantirao članak V (M) i VI (P),²⁶ kao i formacija Unije sjevernonjemačkih država. Pruska se pripojenijima proširila za 45 tisuća km², spojila svoju istočnu jezgru s industrijaliziranim Porajnjem,

²² Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 158.; Lesaffer, „The War of 1866“; Schmitt, „Prussia’s Last Fling“, str. 316., 329.-332; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 277.; Wawro, Geoffrey, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003., str. 16.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 91.

²³ Engleski prijevod mirovnog ugovora u Pragu: „Translation: Peace of Prague 1866“, Članak V, Wikisource, [https://en.wikisource.org/wiki/Translation:Peace_of_Prague_\(1866\)](https://en.wikisource.org/wiki/Translation:Peace_of_Prague_(1866)), (pristupljeno 28.8.2022.);

Integralni tekst mirovnog ugovora objavljen je u službenim listovima Pruske i Austrije: *Königlich Preußischer Staats-Anzeiger 1866. Vom Juli bis Ende Dezember*, Berlin 1866., 3035-3037. (dostupno putem poveznice: <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb10486493?page=754,755>); *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*, Jahrgang 1866., Beč 1866, 247-253. (dostupno putem poveznice: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=1866>). Za potrebe ovoga rada korišten je navedeni prijevod dostupan na mrežnoj stranici Wikisource; Prvobitni mirovni ugovor u Mikulovu: „Preliminary Peace of Nikolsburg (July 26, 1866)“, Članak III., German History in Documents and Images, https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1846 (pristupljeno 28.8.2022.); nadalje ću se koristiti kraticom (M) kada se bude odnosilo na mir u Mikulovu te kraticom (P) kada se bude odnosilo na Praški mir.

²⁴ Schmitt, „Prussia’s Last Fling“, str. 316.

²⁵ „Preliminary Peace“, Članak II; „Peace of Prague“, Članak IV.

²⁶ „Preliminary Peace“, Članak V.; „Peace of Prague“, Članak VI

te dodala 5 do 7 milijuna novih stanovnika.²⁷ Na ruševinama Njemačkog saveza stvoren je Sjevernonjemački savez 18. kolovoza,²⁸ novi savez između proširene Pruske i sjevernih njemačkih država koje su bile pod njezinim utjecajem. Savezne državnice su imale malu autonomiju pošto su im vanjska politika i vojska bila podvrgnute izravnoj upravi iz Berlina.²⁹ Istovremeno su bili ugovoreni tajni vojni sporazumi s državama južno od rijeke Majne između 13. i 22. kolovoza 1866. koji će biti temelj daljnjeg ujedinjenja.³⁰

Međunarodne reakcije na pruske uspjehe su bile raznolike. Velika Britanija je samo tiho prihvatila novo stanje, preokupirana održavanjem svojeg Carstva. Francuski car Luj Napoleon je uzaludno pokušavao dobiti teritorijalne kompenzacije u njemačkom Porajnju koje mu je Bismarck obećao godinu prije kako bi kupio francusku neutralnost, no to su ipak bila samo prazna obećanja. Rusija je isto tako uzaludno pokušavala sazvati kongres koji će normalizirati novonastalo stanje, ali suočena s apatičnom Velikom Britanijom, nemoćnom Austrijom i protivljenjem Pruske morala se naposljetku primiriti s trenutačnim stanjem.³¹ Još jedna važna posljedica brzine pruske pobjede bila je pomutnja planova spomenutoga francuskog cara, kao i njegove vizije ravnoteže moći u Srednjoj Europi te je ostatak desetljeća obilježen zaoštavanjem odnosa nove i stare sile.³² Pogoršanje odnosa dvaju država doseglo je vrhunac u ljeto 1870. kada je izbio Francusko-pruski rat. Francuska je imala određene prednosti, ali nije mogla izdržati združenu moć Konfederacije u savezu s južnim njemačkim državama te je kapitulirala sljedeće godine. Tijekom rata, u siječnju 1871., u Versajskoj palači proglašeno je Njemačko Carstvo i ravnoteža moći u Europi je naglo promijenjena.³³

²⁷ Schmitt, „Prussia’s Last Fling“, str. 316.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 277.; Wawro, *The Franco-Prussian War*, str. 17.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 91.; Za razliku od Schmitta, Wawro u svim svojim radovima netočno se koristi malenom računicom od tisuću i tristo milja kvadratnih (oko 2 tisuće km²) novostečenog teritorija.

²⁸ Hudson, Richard, „The Formation of the North German Confederation“, *Political Science Quarterly*, sv. 6, br. 3, (1891.), str. 425

²⁹ Schulze, *Kratka njemačka povijest*, str. 79.; Wawro, *The Franco-Prussian War*, str. 16.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 91.

³⁰ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 158.; Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 114.-115.; Lesaffer, „The War of 1866“; Schulze, *Kratka njemačka povijest*, str. 79.

³¹ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 158.; Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 114.-15.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 282.-283.; Schulze, *Kratka njemačka povijest*, str. 79.; Wawro, Geoffrey, *The Franco-Prussian War*, str. 17., 21.-22.

³² Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 158.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 101.

³³ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 79.-81.; Kitchen, *A History of Modern Germany*, str. 117.-121.; Za puni uvid u Francusko-pruski rat vidjeti: Wawro, Geoffrey, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871*

Brzina austrijskog poraza šokirala je europske sile, no bila je predodređena kad se uzme u obzir stanje Monarhije, njezine vojske te njihova pruskog protivnika. Austrija je bila oslabljena unutarnjim etničkim previranjima koja su imala odraza na bojnopolju kada su se čitave jedinice odbile boriti i predale se protivniku, pretežito na češkom bojištu.³⁴ Već spomenutim člancima sporazuma u Mikulovu i Pragu Austrija je izbačena iz ujedinjenja Njemačke te predala vlast nad državama pod njezinim utjecajem Pruskoj, s time da je uz molbu Franje Josipa sačuvan prividni integritet Kraljevine Saske.³⁵ Istim spomenutim člancima je primorana priznati prusku vlast nad Schleswigom i Holsteinom. Člankom IV (M) i XI (P) morala je platiti Pruskoj veliku ratnu odštetu koja je samo dodala teret već opterećenoj austrijskoj riznici.³⁶ Člankom VI (M) je Austrija trebala zaključiti primirje s Italijom te potvrditi predaju Venecije Italiji posredovanjem Francuske, što je potvrđeno člankom II (P).³⁷ Austrijanci se jesu pridržali tih stipulacija: primirje s Kraljevinom Italijom je sklopljeno 12. kolovoza u Cormonsu, a službeni mir je sklopljen u Beču 3. i potvrđen 12. listopada 1866. godine. Austrija je ugovorom preko Luja Napoleona predala pokrajinu Veneciju Italiji te je morala priznati postojanje Kraljevine Italije, ali je zauzvrat zadržala Trentino i Južni Tirol.³⁸ Najvažnija posljedica poraza Austrije bio je unutarnji preustroj države. Kako je poraz 1859. doveo do sloma Bachova apsolutizma i uvođenja spomenutih s vrha uvedenih ustava, tako je poraz 1866. doveo do velike nagodbe koja će pretvoriti Austrijsko Carstvo s jasnom njemačkom prevlašću u dvojnu Austro-Ugarsku Monarhiju.³⁹ Nagodba je provedena postupno kroz austrijski i ugarski parlament tokom 1867. te je rezultirala upravnom podjelom na austrijski i ugarski dio koji su bili vezani zajedničkom osobom vladara, vanjskom politikom, vojskom i financijama.⁴⁰ Sve posljedice donošenja nagodbe suviše su opsežene za detaljno navođenje. Glavna

³⁴ Wawro, *Warfare and Society*, 89.-90.

³⁵ Vidi bilješke 25 i 26

³⁶ „Preliminary Peace“, članak IV; „Peace of Prague“, članak XI; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 277.

³⁷ „Preliminary Peace“, članak VI; „Peace of Prague“, članak II

³⁸ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str.157.;Coppa, *The Origins of the Italian Wars*, str. 128.; *Povijest, knjiga 14*, str. 193., 196.

³⁹ Heka, László, „Analiza Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe (u povodu 150. obljetnice Austro-ugarske nagodbe)“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, sv. 38, br. 2, (2017.), str.857.-858.; Judson, *Povijest Habsburškog Carstva*, str. 294.295.; Seton-Watson, R. W., „The Austro-Hungarian Ausgleich of 1867“, *The Slavonic and East European Review*, sv. 19, br. 53/54, (1939.-1940.), str. 123.-124.; Taylor, *The Habsburg Monarchy*, str. 130.-134.

⁴⁰ Heka, „Analiza Austro-ugarske nagodbe“, str. 859.-866., 873.-874.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 162.-163.; Judson, *Povijest Habsburškog Carstva*, str. 295.-296.; Seton-Watson, „The Austro-Hungarian Ausgleich“, str. 130.-133.; Taylor, *The Habsburg Monarchy*, str. 134.-137.

posljedica nove podjele bila je nezadovoljstvo ostalih naroda Monarhije, ponajviše Čeha i Hrvata, koji su zahtijevali vlastite nagodbe. Češki otpor je bio skršen u sljedećih nekoliko godina, a hrvatski je sabor pod prevlašću unionista prihvatio zasebnu Hrvatsko-ugarsku nagodbu.⁴¹ Suočena s izbacivanjem iz Njemačke i Italije, ambicije Monarhije preusmjerene su na područja propadajućeg Osmanskog Carstva, točnije na Balkanski poluotok.⁴²

Italija je dobila gorku pobjedu. Neuspjehe kod Custoze i Visa nisu mogli nadomjestiti niti spora srpanjska ofenziva po Veneciji, koja je imala slab ili nikakav učinak na daljnji tijek rata, niti Garibaldijeva pobjeda kod Bezzecce; kada je zaključen preliminarni mir u Mikulovu, Italija je morala prihvatiti činjenicu da neće moći nastaviti rat bez pomoći Pruske i da će morati odustati o širih zahtjeva poput stjecanja Dalmacije, Istre i Trentina.⁴³ Bečki mirovni ugovori sklopljeni 3. i 12. listopada zaključili su predaju Venecije koju je francuski car predao Italiji tjedan dana kasnije, a Austrija je također morala priznati postojanje Kraljevine Italije. Plebiscitom Venecija je pripojena 22. listopada, ali talijansko pitanje nije bilo riješeno pošto je Lacij ostao pod Papinskom kontrolom.⁴⁴ Nezavisnost Papinske Države omogućavala je Francuska koja je kroz nju držala svoj utjecaj nad Apeninskim poluotokom. Tek se francuskim porazom od prusko-njemačkih snaga, Italija odvažila za ulazak u Rim koji je pripojen 2. listopada 1870. godine i koji je postao glavni grad devet mjeseci kasnije.⁴⁵

Tri države ušle su u sljedeće desetljeće s potpuno drugačijih pozicija: Pruska je postala jezgra novog Njemačkog Carstva, Austrija se morala porazom preustrojiti u Dvojnu Monarhiju, a Italija je riješila pitanje ujedinjenja. Status quo rijetko dugo traje i sve tri su bile primorane prilagoditi se novonastalim situacijama. Njemačka je pod svaku cijenu htjela održati trenutno stanje te držati Francusku pod kontrolom i što dalje od Rusije, Monarhija je skrenula interes prema Balkanu, a Italija prema Mediteranu. Problem za austrougarske težnje je bio u tome što je Balkan bio interesna zona

⁴¹ Heka, „Analiza Austro-ugarske nagodbe“, str. 867.-871.; Dukovski, 163.-168.; Judson, *Povijest Habsburškog Carstva*, 296.-298.; *Povijest, 15. knjiga, Kolonijalna carstva i imperijalizam (1871.-1914.)*, gl. urednik Enrico Cravetto, gl. urednik hrvatskoga izdanja Ivo Goldstein, Zagreb: EuropaPress holding, 2007.-2008., 479.-480.; Taylor, *The Habsburg Monarchy*, str. 137.-138.

⁴² Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 166.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 161.

⁴³ Coppa, *The Origins of the Italian Wars*, str. 127.-128.; *Povijest, 14*, str. 191.-193., 196.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 278.-281.

⁴⁴ Coppa, *The Origins of the Italian Wars*, str. 128.; Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 157.; *Povijest, 14*, str. 197

⁴⁵ Coppa, *The Origins of the Italian Wars*, str. 139.-143.; *Povijest, 14*, str. 197.-204., 219.

Ruskoga Carstva što je dovelo do opetovane bojazni od novog velikog sukoba.⁴⁶ Problemu nije pomagala činjenica što je mađarsko vodstvo, sada s jednako utjecajnim glasom u vanjskoj politici, bilo iznimno protuslavenski orijentirano.⁴⁷ Bismarck, sada njemački kancelar, htio je održati postojanje Dvojne Monarhije i istovremeno držati Rusiju podalje od saveza s revanšističkom Francuskom.⁴⁸ Uspio je održati prijateljstvo između dvije sile preko Lige triju careva koja je stvorena 1873. kao svojevrsna obnova Svete alijanse. Naizgled obnovljena kao sredstvo političke izolacije Francuske, postala je svojevrsna austrijsko-ruska protuteža novonastaloj Njemačkoj, što je išlo u korist Bismarcku jer su održavali dobre odnose. Tek će rezultati Berlinskog kongresa, koji su skršili ruske ambicije na Balkanu, dovesti postojanje Lige u opasnost.⁴⁹ Ruski odnosi s Monarhijom i Njemačkom su se počeli kvariti, a rusofobni ministar vanjskih poslova Austro-Ugarske Gyula Andrassy je bio smijenjen sljedeće godine što je prijetilo dolaskom proslavenske alternative. Bismarck je u strahu od protunjemačke koalicije sklopio takozvani Dvojni pakt s Dvojnomo Monarhijom koji je svojim odredbama potpisnice obvezivao na međusobnu pomoć ako izbije sukob u kojemu je Rusija neprijatelj.⁵⁰ Istovremeno je pokušao postići da do tog sukoba niti ne dođe obnavljanjem Lige triju careva u Savez triju careva 1881. godine čime su Dvojna Monarhija i Njemačka dale uvjerenja da će ostati neutralne u sukobima te se dogovoriti o budućoj podjeli Osmanskoga Carstva, dok će Rusija priznati kasniju aneksiju Bosne koju je Austro-Ugarska okupirala 1878.⁵¹ Italija se u međuvremenu nosila s diplomatskom ambivalencijom velikih sila i sve gorim odnosima s Francuskom koja je 1881. dobila upravu nad Tunisom i time skršila talijanske ambicije na Mediteranu. Italija je uvidjela da se mora prikloniti jednom bloku kako bi dobila išta u svijetu te su se odlučili za Njemačku i Austro-Ugarsku, sklopivši Trojni pakt.⁵² Tako se Austrija 15

⁴⁶ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 166., 177.-179., 184.-185., 191., 193.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 170.-171.

⁴⁷ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 199.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 171.

⁴⁸ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 182., 191., 193.

⁴⁹ Isto, str. 195.-197., 199.-205.

⁵⁰ Isto, str. 209.-211., 213.; Dvojni savez između Austro-Ugarske i Njemačke: „The Dual Alliance Between Austria-Hungary and Germany – October 7, 1879“, The Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy, https://avalon.law.yale.edu/19th_century/dualalli.asp (pristupljeno 28.8.2022.); Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 199.

⁵¹ Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 215.-216.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 199.-200.; Liga triju careva „The Three Emperors League – June 18, 1881“, The Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy, https://avalon.law.yale.edu/19th_century/empleagu.asp (pristupljeno 28.8.2022.)

⁵² Bridge, Bullen, *The Great Powers*, str. 221.-222.; Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, str. 200.

godina nakon rata koji ju je ponizio, preustrojio te koštao statusa velike sile, našla u savezu s dvije protivničke države koje ranije ni pod koju cijenu nije htjela vidjeti da postoje na karti.

3. Vojne posljedice rata 1866.

Austro-pruski rat je imao izrazit utjecaj na daljnji razvoj i usavršavanje vojne organizacije i naoružanja kao što je imao na promjene zemljovida Europe. Brzina pruskog uspjeha kod Königsgrätza i Tegetthoffova pobjeda nad talijanskom flotom kod Visa pobudili su rasprave o organizacijskim preustrojima, promjenama doktrina, usvajanju novih taktika i preoblikovanju starih.

Iskustvo sukoba 1866., pokazalo je neke nedostatke pruske vojske, uglavnom po pitanju zastarjelog teškog naoružanja i problema provođenja Moltkeovih revolucionarnih ideja u praksu. Kod Königsgrätza nadmoćnije austrijsko topništvo unosilo je rasulo u pruske redove te bilo izvor najvećeg broja pruskih žrtava u bitci. Moltke je to uvidio te počeo tražiti rješenje koje je našao u užlijebljenim Kruppovim čeličnim topovima sa stražnjim punjenjem, daleko nadmoćnijim od teškog naoružanja svojih rivala.⁵³ Pruska konjica je također potpuno preustrojena nakon Königsgrätza. Moltke je uvidio da su dani konjice kao jurišne grane vojske davno prošli te ih je preustrojio u laku prethodnicu koja je imala prvenstveno izvidničku ulogu.⁵⁴ Moltke je nadalje nastavio inzistirati na važnosti operativne komunikacije, koordinaciji među sastavnicama vojske i dobroj opskrbi pošto su ga hitrost i logistički problemi koštali uspješnog *kesselschlachta* (opkoljavanja) kod Königsgrätza.⁵⁵ Gospodarska moć, uređeno vojno zapovjedništvo i etnička kohezija garantirali su rješavanje nedostataka u ratu 1866. i brzu prilagodbu novim uvjetima. Novostečeni teritoriji te južne saveznice morali su započeti s prelaskom na pruski način zapovijedanja i ratovanja.⁵⁶ Brzina i učinkovitost pruskog uspjeha uvela je i novu političku strategiju prevrata korištenjem nadmoćne vojne sile.⁵⁷ Koliko je učinkovit bio Moltkeov ratni stroj svjedoči činjenica da su od 1866. sve sile počele zamjenjivati svoju opremu onom sličnom pruskoj, a neke su čak počele i imitirati prusku taktiku.⁵⁸

Vojni preustroj u Austriji, za razliku od Pruske, bio je više etničko-političke prirode. Jedno od pitanja otvorenih prilikom izvršenja Austro-ugarske nagodbe bilo je

⁵³ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 290.; Wawro, *The Franco-Prussian War*, str. 57.-59.

⁵⁴ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 290.-291.; Wawro, *The Franco-Prussian War*, str. 61.-63.

⁵⁵ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 288.-289.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 89.

⁵⁶ Wawro, *Warfare and Society*, str. 91.;

⁵⁷ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 288.

⁵⁸ Isto, str. 284.-286., 290.-293.

uspostavljanje autonomne mađarske vojske, ali odmah pri prijedlogu nastali su mnogi problemi. Mađari su inzistirali na vlastitoj obrani, dok je austrijskom vojnom vrhu s nadvojvodom Albrechtom na čelu ta ideja bila nezamisliva budući da je austrijska vojska bila smatrana neopterećenom nacionalnim pitanjima i stoga bila stup države. Car Franjo Josip je bio primoran intervenirati te je na kraju i došlo do kompromisa u obliku osnivanja zasebne mađarske narodne straže koja je imala određena ograničenja te je bila pod vrhovnim zapovjedništvom cara i kralja.⁵⁹ Još jedna vojno-politička posljedica rata bila je ubrzanje ukinuća Vojne granice koju su Mađari smatrali prijetnjom svog postojanja i klicom proslavenskih nemira.⁶⁰ Stvarne promjene u pitanju vojne tehnike bile su primijenjene nakon poraza, ali je trebalo puno vremena da se implementiraju. Zastarjele sprednjače (puške koje se pune nabijanjem streljiva kroz prednji dio cijevi) modela *Lorenz* postupno su i s poteškoćama bile preinačene u ostraguše (puške koje se pune straga, u zatvarač) tipa *Wänzel*, a konačno i zamijenjene pravim ostragušama modela *Werndl*. Topništvo, iako nadmoćno nad pruskim u ratu, je trebalo napredovati zajedno s pješačkim naoružanjem stoga je započela proizvodnja topova sa stražnjim punjenjem. Konjica je bila preustrojena samo opremom, dok je taktika juriša ostala u konjičkom mentalitetu još dugo vremena. Vrijedno je pripomenuti kako je barem njezino korištenje bilo izmijenjeno, konjica od rata 1866. više nije bila smatrana odlučujućim faktorom u bitci već samo pomoćnim sredstvom.⁶¹ Reforma vojne taktike koja je bila u zaostatku za pruskom je nalazila na probleme zbog uspjeha kojega su imali protiv Talijana, ali zdravi razum je prevladao te su se Austrijanci počeli koristiti pruskim taktikama primjerenijim novim vremenima i naoružanju početkom sedamdesetih godina.⁶² Reforma visokog zapovjedništva je naišla na probleme odmah kada je i predložena, rezultirajući u podjeli na tri tabora koji su se prepirali o ovlastima glavnog stožera i ministarstva rata. Prevladala je struja liberalnog generala Franza Kuhna koje nije htjela stvaranje glavnog stožera slabo vezanog za ministarstvo rata.⁶³ Reforme su tek polovično riješile probleme nove austrougarske vojske: iako je dobila prijeko potrebnu novu opremu i promjenu bojne

⁵⁹ Rothenberg, *The Army of Francis-Joseph*, str. 74.-78.; Rothenberg, „Toward a National Hungarian Army: The Military Compromise of 1868 and Its Consequences“, *Slavic Review*, sv. 31, br. 4, (1972.), str. 806.-808.; Seton-Watson, „The Austro-Hungarian Ausgleich“, str. 126.

⁶⁰ Vidi: Rothenberg, Gunther, „The Struggle over the Dissolution of the Croatian Military Border, 1850-1871“, *Slavic Review*, sv. 23, br. 1, (1964.), str. 63.-78.

⁶¹ Rothenberg, *The Army of Francis-Joseph*, str. 83.-84.

⁶² Isto, str. 84.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 291.

⁶³ Rothenberg, *The Army of Francis-Joseph*, str. 78.-80.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 284.-285.

taktike, poteškoće etničke i gospodarske prirode bili su stalni problem za austrougarsku vojsku. Mornarica je povjerena promaknutom pobjedniku više bitke, vice admiralu Wilhelmu von Tegetthoffu koje će provesti reformu austrijske flote s onoliko sredstava koliko mu je bilo dostupno zbog prvenstva kopnene vojske. Brodovi su dobili nove topove, veći brodovi s bočnim naoružanjem su preinačeni u brodove sa središnjom baterijom (tip vojnog broda naoružan topovima većeg kalibra smještenih u oklopljenim dijelovima broda), dok se istovremeno počelo graditi tri nova broda sa središnjom baterijom. Reforme su obustavljene Tegetthoffovom smrću i sve manjim budžetom, ali Austrijska će mornarica ostati nadmoćna na Jadranu sve do kraja sedamdesetih godina 19. stoljeća.⁶⁴

Talijanska vojska, iako na pobjedničkoj strani u ratu, se nije iskazala. Porazi kod Custoze i Visa pokazali su nedostatke nove talijanske vojske i mornarice koje je trebalo riješiti. Kao i austrijska, talijanska je vojska patila od zastarjele opreme i unutarnjih problema.⁶⁵ Zastarjele sprednjače *fucile da fanteria mod. 1860* prvo su preinačenje u ostragušu *M1867 Carcano* koja je zamijenjena pravom švicarskom ostragušom *M1870 Vettreli*. Vojnom reformom generala Cesarea Magnani Ricottija, talijanska je vojska preustrojena po pruskom modelu. Njegova reforma riješila je neke probleme koji su nagrizali vojsku, poput nepovjerenja u pijemontsku organizacijsku strukturu i nepovjerenje u vojnike iz južnijih krajeva, ali nije uspjela stvoriti učinkoviti vrhovni štab kao Pruska.⁶⁶ Istovremeno, te reforme nisu pospješile vojnu taktiku te su Talijani prakticirali taktiku masovnog juriša uz nepovjerenje u taktiku nadmoćne vatre do kraja stoljeća.⁶⁷

Bitka kod Visa, kao najveća pomorska bitka od Trafalgara, ostavila je dubok utisak na teoretičare pomorskog ratovanja i brodske inženjere. Kao što je iskustvo iz Američkog građanskog rata odlučujuće odgovorilo na pitanje o korisnosti oklopnih brodova, tako je rat 1866. i njegova jedina pomorska bitka otvorilo novo: kako ih potopiti. U bitci kod Visa mali kalibri austrijskih topova i nesposobnost talijanskih topnika nisu uspjeli nanijeti gotovo nikakvu štetu oklopljenim trupovima brodova obiju mornarica, te je

⁶⁴ Sondhaus, Lawrence, *Naval Warfare, 1815-1914*, New York: Routledge, 2001., str. 94.-96.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 111.-112.

⁶⁵ Esposito, Gabriele, *Armies of the Italian Wars of Unification 1848-1870 (1)*, Oxford: Osprey Publishing, 2017., str. 17.-18.; Wawro, *Warfare and Society*, str. 97.-98.

⁶⁶ Esposito, *Armies of the Italian Wars*, str. 18., 20.; Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 285.

⁶⁷ Wawro, *The Austro-Prussian War*, str. 292.

antička taktika zabijanja bila presudna u potapanju dviju talijanskih oklopnjača.⁶⁸ Rješenje se pronašlo s vremenom u obliku novih oblika topovskih granata s protuoklopnim vrhovima te novim izumom, koji će promijeniti pomorsko ratovanje i otvoriti novo pitanje u pomorskom ratovanju, torpedom.⁶⁹

⁶⁸ Sondhaus, *Naval Warfare, 1815-1914*, str. 94.-97.

⁶⁹ Isto, str. 103., 110.-111.

Zaključak

Austro-pruski rat uz Francusko-pruski rat predstavlja kraj jedne ere i početak druge. Politička karta središnje Europe prije rata bila je kolaž državnica malene ili srednje veličine, održavana u takvom stanju kako bi umirila velike sile od opasnosti ujedinjenja u velikog njemačkog hegemonu koji će gospodarskom i vojnom snagom gospodariti Europom. Mir potpisan prvo u Pragu te strahove je i opravdao, no zbog nemogućnosti intervencije velike su sile samo pasivno promatrale s nadama da nova sila u obliku Sjevernonjemačkog saveza neće imati dodatne ambicije. No i to je bila varka jer će nakon nepunih pola desetljeća nova država sa svojim južnim saveznicama potući Francusko Carstvo i ujediniti se u Njemačko Carstvo od kojega su svi strahovali još od Bečkog kongresa. Austrijsko će se Carstvo u rasulu poraza morati preustrojiti u Dvojnu Monarhiju s Mađarima kao suvladarima. Problemi nastali preustrojem će biti teret preustrojenoj državi do njezina raspada. Još jedna od posljedica sukoba 1866. i jedan od uzroka njezina raspada bila je revalorizacija njezine vanjske politike i preusmjeravanje na Balkan; unatoč svim nastojanjima Njemačke i njezina kancelara, ova promjena imperijalne ambicije će dovesti Austro-Ugarsku do neizbježnog sukoba s Ruskim Carstvom. Kraljevina Italija se toliko osramotila u početnim danima rata da ju je Pruska ostavila na cjedilu separatnim mirovnim ugovorom. Talijani su se morali zadovoljiti ograničenim dobitcima: pokrajinom Venecijom i priznavanjem svoga postojanja od strane svoje najveće prijateljice - Austrije. Koliko je utjecao na geografskom planu, sukob je također imao posljedica i na vojnom. Pruska je vojska je od neiskusne, kaotične i eksperimentalne "horde" postala prvoklasna vojna sila u Europi koja će postati mjerilo svim ostalima. Reforme jednog od velikana vojne povijesti, Helmutha von Moltkea, postati će temelj suvremenog ratovanja i dovesti prusku vojsku do pobjede u ratu s Francuskom kao i u ratu s Austrijom. Korištenje ostraguša kao glavnog pješачkog oružja postalo je standardom i sve Europske sile su se nakon Königsgrätza nadmetale kako bi nabavile što bolji model za svoju vojsku. Austrijska, kao i talijanska vojska se morala preustrojiti prvo na političkom planu, a tek kasnije u opremi i organizaciji. Unatoč očitim porukama koje je rat poslao o njihovim sposobnostima, dvije sile su se polovično reformirale; tek toliko da budu u stopu s ostalim velikim silama. Koliko je politika zamršena stvar, pokazuje činjenica da će kao posljedica rata i događaja vezanih i nevezanih uz njega, sve tri sile završiti na istoj strani do godine 1882. Trojni pakt je bio zaista ironičan zaključak događaja 1866. godine: Austro-

Ugarska se našla u savezu s Kraljevinom Italijom i Njemačkim Carstvom pod Pruskim vodstvom, dvjema državama čije je pitanje postojanja bilo osnovni razlog zašto je Austrija krenula u rat koji će je koštati unutarnjeg preustroja i gubitka međunarodnog ugleda.

Izvori i literatura

Izvori

Dvojni savez Austro-Ugarske i Njemačke: "The Dual Alliance Between Austria-Hungary and Germany – October 7, 1879", The Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy, https://avalon.law.yale.edu/19th_century/dualalli.asp (pristupljeno 28.8.2022.)

Engleski prijevod mirovnog ugovora u Pragu: "Translation: Peace of Prague 1866", Wikisource, [https://en.wikisource.org/wiki/Translation:Peace_of_Prague_\(1866\)](https://en.wikisource.org/wiki/Translation:Peace_of_Prague_(1866)), (pristupljeno 28.8.2022.)

Liga triju careva: "The Three Emperors League – June 18, 1881", The Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy, https://avalon.law.yale.edu/19th_century/empleagu.asp (pristupljeno 28.8.2022.)

Prvobitni mirovni ugovor u Mikulovu: "Preliminary Peace of Nikolsburg (July 26, 1866)", German History in Documents and Images, https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1846 (pristupljeno 28.8.2022.)

Literatura

Bridge, F. R., Bullen, Roger, *The Great Powers and the European States System 1814-1914, Second Edition*, Harlow: Pearson Education Limited, 2005.

Coppa, Frank J., *The Origins of the Italian Wars of Independence*, New York: Routledge, 2013.

Dukovski, Darko, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća I.*, Zagreb: Alinea, 2005.

Elrod, Richard B., "Austria and the Venetian Question, 1860-1866", *Central European History*, sv. 4, br. 2 (1971.), str. 149.-170.

Esposito, Gabriele, *Armies of the Italian Wars of Unification 1848-1870 (1)*, Oxford: Osprey Publishing, 2017.

Goddard, Stacie E., "When Right Makes Might: How Prussia Overturned the European Balance of Power", *International Security*, sv. 33, br. 3, (2008./2009.), str. 110.-142.

Heka, László, "Analiza Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe (u povodu 150. obljetnice Austro-ugarske nagodbe)", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, sv. 38, br. 2, (2017.), str. 855.-880.

Hudson, Richard, "The Formation of the North German Confederation", *Political Science Quarterly*, sv. 6, br. 3, (1891.), str. 424.-438.

Judson, Pieter M., *Povijest Habsburškog Carstva*, Zagreb: Sandorf, 2018.

Kitchen, Martin, *A History of Modern Germany 1800-2000*, Oxford: Blackwell Publishing, 2006.

Lesaffer, Randall, "The War of 1866 and the Undoing of Vienna", *Oxford Public International Law* (2016.), https://opil.ouplaw.com/page/War_1866_Undoing_Vienna/the-war-of-1866-and-the-undoing-of-vienna (pristupljeno 26.8.2022.)

Newland, Samuel J., "Leaders in German Unification: Founders of Traditions", *Strategic Studies Institute, US Army War College* (2005.), str.15.-28.

Povijest, 14. knjiga, Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848.-1871.), gl. urednik Enrico Cravetto, gl. urednik hrvatskoga izdanja Ivo Goldstein, Zagreb: EuropaPress holding, 2007.-2008.

_____, *15. knjiga, Kolonijalna carstva i imperijalizam (1871.-1914.)*, gl. urednik Enrico Cravetto, gl. urednik hrvatskoga izdanja Ivo Goldstein, Zagreb: EuropaPress holding, 2007.-2008.

Rothenberg, Gunther E., *The Army of Francis Joseph*, West Lafayette: Purdue University Press, 1998.

_____, "The Struggle over the Dissolution of the Croatian Military Border, 1850-1871", *Slavic Review*, sv. 23, br. 1, (1964.), str. 63.-78.

_____, "Toward a National Hungarian Army: The Military Compromise of 1868 and Its Consequences", *Slavic Review*, sv. 31, br. 4, (1972.), str. 805.-816.

Schmitt, Hans A., "Prussia's Last Fling: The Annexation of Hanover, Hesse, Frankfurt, and Nassau, June 15 – October 8, 1866", *Central European History*, sv. 8, br. 4., (1975.), str. 316.-347.

Schulze, Hagen, *Kratka njemačka povijest*, Zagreb, Srednja Europa, 2012.

Seton-Watson, R. W., "The Austro-Hungarian Ausgleich of 1867", *The Slavonic and East European Review*, sv. 19, br. 53/54, (1939.-1940.), str. 123.-140.

Sondhaus, Lawrence, *Naval Warfare, 1815-1914*, New York: Routledge, 2001.

Taylor, A. J. P., *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, Chicago: Chicago University Press, 1976.

Wawro, Geoffrey, *The Austro-Prussian War: Austria's War with Prussia and Italy in 1866*, New York: Cambridge University Press, 1996.

_____, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

_____, "The Habsburg Flucht nach vorne in 1866: Domestic Political Origins of the Austro-Prussian War", *The International History Review*, sv. 17, br. 2 (1995.), str. 221.-248.

_____, *Warfare and Society in Europe, 1792-1914*, London: Routledge, 2000.

Sažetak

Austro-pruski rat započeo je sredinom lipnja 1866. godine kao uzrok borbe za prevlast nad Njemačkim savezom između Austrijskog Carstva i Kraljevine Pruske, a u koji se umiješala i Kraljevina Italija u svrhu zadovoljenja teritorijalnih ambicija. Rat je završio nakon sedam tjedana potpunom pobjedom Pruske koja je postala neupitni gospodar Njemačke i jezgrom budućeg njemačkog ujedinjenja. Italija je unatoč neuspjesima i na kopnu i na moru dobila traženi teritorij. Poražena Austrija bila je primorana na nagodbu s Mađarima te je država preustrojena u dvojnu Austro-Ugarsku. Rat je imao i veliki utjecaj na daljnji razvoj vojnog umijeća, budući da je brzina reformirane pruske vojske šokirala svijet koji je bio uvjeren u dugi krvavi rat koji će završiti austrijskom pobjedom. Koliko je šokantna bila pruska pobjeda, svjedoči razvoj naoružanja i vojne organizacije u sljedećih par godina nakon kraja sukoba 1866.

Ključne riječi: 19. stoljeće, Austrija, Austro-Ugarska, Austro-ugarska nagodba, Italija, mirovni ugovori, naoružanje, Njemačka, Pruska, ratovanje

Summary

The Austro-Prussian war began mid-June 1866 as a consequence of power struggles between the Austrian Empire and the Kingdom of Prussia inside the German Confederation, and which the Kingdom of Italy joined with the intent of gaining territory. The war ended after seven weeks with a decisive Prussian victory, which in turn led to the aforementioned to become the undisputed master over Germany and the nucleus of the future unification of Germany. Italy, although defeated on land and sea, gained the territory she was after. Austria, as the defeated party, was forced to compromise with the Magyars and a reformation of the Empire into the dual Austro-Hungarian Monarchy. The war left quite an impact in the development of military affairs as well, since the speed of victory accomplished by the reformed Prussian Army shocked the world which was convinced that will end with an Austrian victory after years of bloody struggle. How shocking the Prussian victory was, is telling by the rapid development of armaments and military organization in the next couple of years after the conflict of 1866 ended.

Key words: 19th century, armaments, Austria, Austria-Hungary, Austro-Hungarian Compromise, Germany, Italy, peace treaties, Prussia, warfare